

Kamil Łuczaj
Uniwersytet Łódzki

PERSPEKTYWA KLASY ŚREDNIEJ TO TYLKO JEDNA Z MOŻLIWYCH PERSPEKTYW

Jack Metzgar. *Bridging the Divide: Working-Class Culture in a Middle-Class Society.* Cornell University Press 2021.

Jack Metzgar to jeden z przedstawicieli amerykańskich *new working-class studies*, czyli nurtu badań nad kulturą robotniczą, który powstał w połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku, a rozwinął się silnie na przełomie XX i XXI wieku. Inicjatywa wyszła od grupy badaczy amerykańskich (m.in. John Russo i Sherry Lee Linkon) oraz brytyjskich (Tim Strangleman). Dziś środowisko to znacznie się powiększyło, organizuje coroczne konferencje w USA i Wielkiej Brytanii, a ostatnio również w Irlandii, wydaje czasopismo „Journal of Working-Class Studies” oraz prowadzi poczytnego bloga „Working-Class Perspectives”. Ukazują się również różnorodne publikacje poświęcone tej tematyce, w tym podręczniki. W programowym dla tej formacji intelektualnej tekście, Russo i Linkon (2005) piszą o potrzebie nowego podejścia do badań nad klasą robotniczą, uwzględniającego jej wewnętrzną różnorodność i historyczną zmienność, a przede wszystkim noszącego rys aktywistyczny jako refleksja prowadzona dla klasy robotniczej (choć nie wszyscy autorzy z tego kręgu z niej się wywodzą), a nie na jej temat¹.

Working-class studies może być perspektywą interesującą dla socjologów kultury, czego dowodzi najnowsza książka Metzgara zatytułowana *Bridging the Divide: Working-Class Culture in a Middle-Class Society*. Na jej łamach Metzgar podejmuje się porównania kultury klasy robotniczej z kulturą klasy średniej (określanej mianem „professional middle class”).

Starcie dwóch kultur

Książki o „kulturze” często przysparzają wielu trudności definicyjnych. W przypadku tej pracy przedmiotem analizy nie są konkretne, związane z klasą,

---

Instytut Socjologii, Uniwersytet Łódzki, kamil.luczaj@eksoc.uni.lodz.pl, ORCID 0000-0002-1603-3259.

¹ Praca powstała w ramach projektu „Naukowcy mobilni kulturowo? Doświadczenie awansu społecznego w perspektywie narracyjnej” finansowanego ze środków NCN (UMO-2019/35/D/HS6/00169).

praktyki kulturowe czy gusta, lecz ogólniejsze prawidłowości (s. 9), które zdają się odpowiadać „dyspozycjom” klasowym w teorii Pierre’a Bourdieu (2005). Metzgar próbuje poddać analizie reguły kulturowe, zastrzegając przy tym, że „kultura dotyczy reguł, a nie sposobów, w jaki każda osoba faktycznie myśli, czuje lub zachowuje się, lecz raczej rodzaju społecznych wytycznych czy nacisków dominujących w świecie społecznym, w którym jednostki żyją i podejmują decyzje” (s. 101). Punktem wyjścia autora jest założenie, że we współczesnym społeczeństwie amerykańskim istnieją dwie główne, tak rozumiane, kultury klasowe: kultura klasy średniej i kultura klasy robotniczej, choć ta pierwsza usurpuje sobie prawo do bycia jedyną istniejącą kulturą. Z tego względu, zgodnie z optyką przyjętą w książce, główny problem z perspektywą klasy średniej polega na tym, że często nie uchodzi ona wcale za perspektywę (s. 151), ale jedyną możliwą kulturę.

Książka składa się z dziewięciu głównych rozdziałów podzielonych na trzy części, omawiające kolejno: (I) położenie klasy robotniczej w Stanach Zjednoczonych w trakcie trzech dekad, które nastąpiły po zakończeniu II wojny światowej (rozdziały 1–4), (II) koncepcję kultur klasowych oraz ich podstawowe charakterystyki (rozdziały 5–6) i (III) reguły kultury współczesnej klasy robotniczej w USA (rozdziały 7–9).

W najbardziej interesującym w całej książce rozdziale 6, Metzgar podejmuje się trudnego zadania polegającego na opisaniu różnic pomiędzy dwoma głównymi kulturami klasowymi (co oczywiście musi prowadzić do pewnych uproszczeń, czego autor jest w pełni świadomy). W tym ujęciu klasa robotnicza może zostać zdefiniowana w kategoriach „bycia i przynależności” (*being and belonging*, s. 103), co oznacza, że jej przedstawiciele są zorientowani na relacje z innymi, cechuje ich solidarność, orientacja na teraźniejszość i bycie dobrym człowiekiem (zgodnie z wewnątrzgrupowymi kryteriami), nie zaś ogólnospołeczne wskaźniki statusowe. Tymczasem kultura klasy średniej to kultura „robienia i stawania się” (*doing and becoming*), cechująca się orientacją na przyszłe osiągnięcia, zmiany życiowe i status właśnie.

Prowadzi to do „realizmu” klasy robotniczej, który pozwala obniżyć wymagania wobec siebie i nie dać się zwieść „propagandzie klasy średniej”, mówiącej, że człowiek może być tym, kim chce być (s. 173). Metzgar uważa, że ów realizm (niemający nic wspólnego z estetycznym „realizmem”, o którym pisze Bourdieu, por. Bourdieu 2005: 251–252, 465) jest mocno osadzony w klasie robotniczej, a jego korzenie to istniejąca przez całe stulecia chłopska kultura przetrwania (s. 175). W rezultacie jednak kultura klasy robotniczej prowadzi do większej samowiedzy, ponieważ pozwala pojmować życie za pomocą metafory „rzeki”, której prądom człowiek ulega, a nie „autostrady” pozwalającej samodzielnie wytyczać ścieżkę życia, co często robią przedstawiciele klasy średniej (s. 154). W związku z tym przedstawiciele klasy robotniczej są skłonni rozumieć

swoje życie w kategoriach zrządzenia losu lub przypadku, co kontrastuje z przesadnym naciskiem na wolność indywidualną i determinację, które charakteryzują klasę średnią (s. 176).

U podstaw kultury klasy średniej, zdaniem Metzgara, leży indywidualistyczna ideologia pogoni za marzeniami. Klasa robotnicza ma natomiast skłonność do unikania ryzyka i podejmowania pragmatycznych decyzji, jednocześnie podejrzliwie patrząc na romantyczne wizje roztaczane przez przedstawicieli klasy średniej. W konsekwencji przedstawiciele klasy średniej swoją aktywność zawodową widzą jako karierę, a nie pracę od-do (do czego jeszcze wrócimy).

Kultura klasy robotniczej jest, zdaniem autora, bardziej „zaściankowa” (*parochial*), jednak Metzgar używa tego terminu w specyficznym, co najmniej ambiwalentnym, znaczeniu, tłumacząc, że pozwala ona osiągnąć większą lojalność wobec ludzi, grup i miejsc. Tymczasem kosmopolityczna kultura klasy średniej zakłada większą liczbę płytkich, często instrumentalnych, relacji z innymi. Paradoksalnie jednak to kultura robotnicza, w tym ujęciu, jest kulturą autentycznie różnorodną (choć często różnorodności nie ceni), ponieważ różnorodność, z którą spotykają się kosmopolici z klasy średniej, np. na konferencjach, nie jest tak naprawdę niczym innym niż „niezamierzoną jednorodnością”. W klasie średniej istnieją tymczasem silnie zuniformizowane wzorce zachowania (s. 125), których na próżno szukać w klasie robotniczej.

Żadna z tak opisanych kultur klasowych nie jest jednak jednoznacznie lepsza od drugiej. W najlepszym razie, bowiem, kultura klasy średniej może zaowocować w postaci jednostki, która wiele osiąga i ma wpływ na innych, a w najgorszym w postaci jednostki osamotnionej. Podobnie kultura robotnicza: może być atutem, jeżeli doprowadzi do powstania bezpiecznej i efektywnie działającej wspólnoty, lub balastem, gdy prowadzi do niewykorzystanego potencjału jednostki. Analizując kulturę robotniczą w USA, książka Metzgara, inaczej niż klasyczna praca Paula Willisa (1977) czy dzieła Pierre’a Bourdieu, nie koncentruje się więc na trudnościach będących pokłosiem przynależności do niższych warstw społeczeństwa, lecz dowartościowuje kulturę klasy robotniczej, pokazując, że obie kultury oferują dwie różne, lecz równie wartościowe, wizje człowieczeństwa i roli jednostki w społeczeństwie.

Amerykańska perspektywa historyczna i międzynarodowa socjologia pianek

Metzgar nie ukrywa, że jego książka, którą czasem nazywa wprost „medytacją nad kulturami klasowymi” (s. 17), jest pisana z amerykańskiej perspektywy, co widać szczególnie w części pierwszej. Zresztą, nawiązując do koncepcji trzydziestu chwalebnych lat powojennych (*the Glorious Thirty*), pisze on, że

jego celem jest uczynić Amerykę ponownie wspaniałą (*make America glorious again*) (s. 191). Z tego względu, choć niezwykle interesujące faktograficznie, pierwsze rozdziały książki poświęcone bogacącej się po wojnie klasie robotniczej w USA raczej nie będą miały kluczowego znaczenia dla polskiej publiczności. Szczególnie, że niektóre ich fragmenty to bardzo drobiazgowe rozważania, z których wypływają dość ogólne wnioski. W dodatku oparte na materiale, który większość pozytywistów uznałaby za nienaukowy (np. obserwacji zdeindustrializowanej rodziny, którą autor „zna najlepiej”, tj. jego własnej rodziny).

Przyjęta przez Metzgara perspektywa jest jednak interesująca. Przede wszystkim dlatego, że pozwala spojrzeć inaczej na niektóre przełomowe prace socjologiczne, takie jak *Homo politicus* Seymoura Martina Lipsetta (1960/1995) czy *Ducha równości* Richarda Wilkinsona i Kate Pickett (2009/2011), a także publikacje z dziedzin pokrewnych, np. słynny stanfordzki „marshmallow test” Waltera Mischela (2014/2015). Metzgar argumentuje, że choć prace te odkrywają część prawdy o świecie, ich wartość jest mocno ograniczona, ponieważ przyjmują one za punkt wyjścia założenia antropologiczne, wypływające wprost z kultury klasy średniej. Przykładowo w teście *marshmallow* badano przedszkolaków, które były dziećmi wykładowców Uniwersytetu Stanforda, lecz klasa społeczna nie znalazła się wśród zmiennych kontrolnych. W związku z tym przyjęło się, że jednym z czynników utrudniających członkom klasy robotniczej odnoszenia sukcesów edukacyjnych i zawodowych (s. 152) jest właśnie nieumiejętność odkładania korzyści na później. Kolejne badania pozwoliły zakwestionować założenie, że dzieci z klasy średniej potrafią lepiej opóźnić gratyfikację niż dzieci z klasy robotniczej. Ponadto założenia eksperymentu były dyskusyjne, ponieważ Mischel był zainteresowany wąsko pojmowanym sukcesem (np. wynik z egzaminu), ale już nie umiejętnością utrzymywania przyjaźni, o której nie przeczytamy nigdzie, choć odpowiednie pytanie znalazło się w kwestionariuszu (s. 153). W życiu społecznym, natomiast, strategia odkładania gratyfikacji wzmaga (poprzez zachętę do planowania i wykonywania planów), obce kulturze klasy robotniczej, wysokie aspiracje i działa najlepiej – tłumaczy Metzgar – gdy już na starcie mamy dużo pianek do zjedzenia (s. 155).

Pokonywanie podziałów zamiast dystynkcji

Oceniając nowatorstwo książki poświęconej kulturom klasowym, nie sposób uniknąć odniesień do prac Bourdieu, choć Metzgar robi to wyjątkowo oszczędnie, nie odnotowując wprost podobieństw takich jak poszukiwanie źródła dyspozycji klasy ludowej w konieczności ekonomicznej lub upatrywanie prawdziwej wolności w zrozumieniu społecznych mechanizmów, które rządzą biografiami przedstawicieli poszczególnych klas. *Bridging the Divide* pokazuje, że wbrew

założeniom Bourdieu, dyspozycje wiążące się z kulturą klasy robotniczej (której, mimo różnego jej rozumienia, obaj autorzy odmawiają legitymizacji) mogą być tak samo użyteczne w życiu zawodowym, jak dyspozycje związane z *legitymizowaną* kulturą klasy średniej. Jednym z dowodów na to jest szeroko opisywana w książce strategia „cedowania kontroli w celu przejścia kontroli” (*ceding control in order to gain control*), która powoduje, że członkowie klasy robotniczej są w stanie sprzedać swój czas w hali fabrycznej, aby zyskać czas poza nią. A więc są gotowi pracować bez wewnętrznej gratyfikacji w pracy zawodowej (s. 157). Wymaga to codziennego znoszenia rzeczywistości (*taking it*), uporu i wytrwałości, który Metzgar wyraźnie odróżnia od wytrwałości klasy średniej, która „żyjąc w wyobrażonej przyszłości” (s. 168) raczej niż w teraźniejszości, jest zorientowana na cele długookresowe. W tym sensie ta strategia życiowa stanowi przeciwwagę dla „odroczonej gratyfikacji”, z której tak dumni są przedstawiciele klasy średniej. „Brak przewidywania, że praca będzie przyjemna czy satysfakcjonująca, ale zamiast tego przewidywanie, że po prostu trzeba ją wykonać (*take it*) – napędza poszukiwanie przestrzeni autonomii i związanych z nią kontaktów społecznych z kolegami z pracy” – pisze Metzgar, pokazując, że kultura klasy średniej nie musi być jedynym wzorcem, do którego dążą ludzie (s. 159).

Inaczej niż Bourdieu, Metzgar uważa, że niska atrakcyjność autentycznej kultury robotniczej polega nie tyle na symbolicznej zależności, ile na prostym mechanizmie ekonomicznym. W latach powojennej prosperity łatwiej było hołdować kulturze klasy, której przedstawiciele mogli żyć godnie. Mówiąc inaczej, „wypadnięcie z klasy średniej mogłoby nie być tak straszne, gdyby zwykli pracownicy (*non-professional workers*) mieli więcej kontroli, więcej pieniędzy, i czasu na to, na co mają ochotę” (s. 147).

Głęboko zakorzenione w amerykańskiej rzeczywistości analizy Metzgara są ciekawym kontrapunktem dla Francji lat sześćdziesiątych XX wieku, o której pisał Bourdieu, a której obraz ciągle pozostaje punktem odniesienia dla zorientowanych klasowo analiz z zakresu socjologii kultury. W porównaniu do Bourdieu, który rzadko mówi o podziałach w obrębie klasy ludowej, Metzgar pokazuje, że jednym z największych błędów zawartych immanentnie w optyce przyjmowanej przez klasę średnią jest niemożność dostrzeżenia, że klasa ludowa składa się z bardzo różniących się od siebie części (s. 160).

Do zalet książki Metzgara należy zaliczyć jej przystępność, nie tylko dla socjologów. W porównaniu do hermetycznych prac Bourdieu nie wymaga ona dogłębnego przygotowania, w sposób prosty (tylko momentami: zbyt prosty), mówiąc o rzeczach trudnych. Michael Burawoy (2019: 4), pisząc o swoich pierwszych kontaktach z pracami Bourdieu, odnotowuje, że początkowo odstręczała go myśl, że autor *Dystynkcji* mówi *de facto* to samo, co inni socjologowie, lecz w znacznie bardziej skomplikowany sposób (choć później ten pogląd zrewidował). Jack Metzgar stworzył zaś książkę, która podejmuje wiele trudnych

tematów, często rzeczywiście analizowanych przez innych badaczy z kręgu *new working-class studies*, lecz dzięki odwołaniom do własnego doświadczenia może być wykorzystywana zarówno jako źródło dla badaczy kultur klasowych, jak również jako materiał dydaktyczny dla osób, które dopiero rozpoczynają przygodę z socjologią lub studiują ją w ramach krótkiego kursu fakultatywnego.

Bibliografia

- Bourdieu, Pierre. 2005. *Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądzienia*. Przekład Piotr Biłos. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Burawoy, Michael. 2019. *Symbolic Violence. Conversations with Bourdieu*. Durham and London: Duke University Press.
- Lipset, Seymour M. 1960/1995. *Homo politicus: Społeczne podstawy polityki*. Przekład Grażyna Dziurdzik-Kraśniewska. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Mischel, Walter. 2014/2015. *Test Marshmallow. O korzyściach płynących z samokontroli*. Przekład Agnieszka Nowak-Młynikowska. Warszawa: Smak Słowa.
- Russo, John, Sherry Lee Linkon. 2005. What's New about New Working-Class Studies? In: J. Russo, S. Lee Linkon, eds. *New Working-Class Studies*. Ithaca: Cornell, 2–18.
- Wilkinson, Richard, Kate Pickett. 2009/2011. *Duch równości. Tam gdzie panuje równość wszystkim żyje się lepiej*. Przekład Paweł Listwan. Warszawa: Czarna Owca.
- Willis, Paul. 1977. *Learning to labour: how working class kids get working class jobs*. Farnborough: Saxon House.